

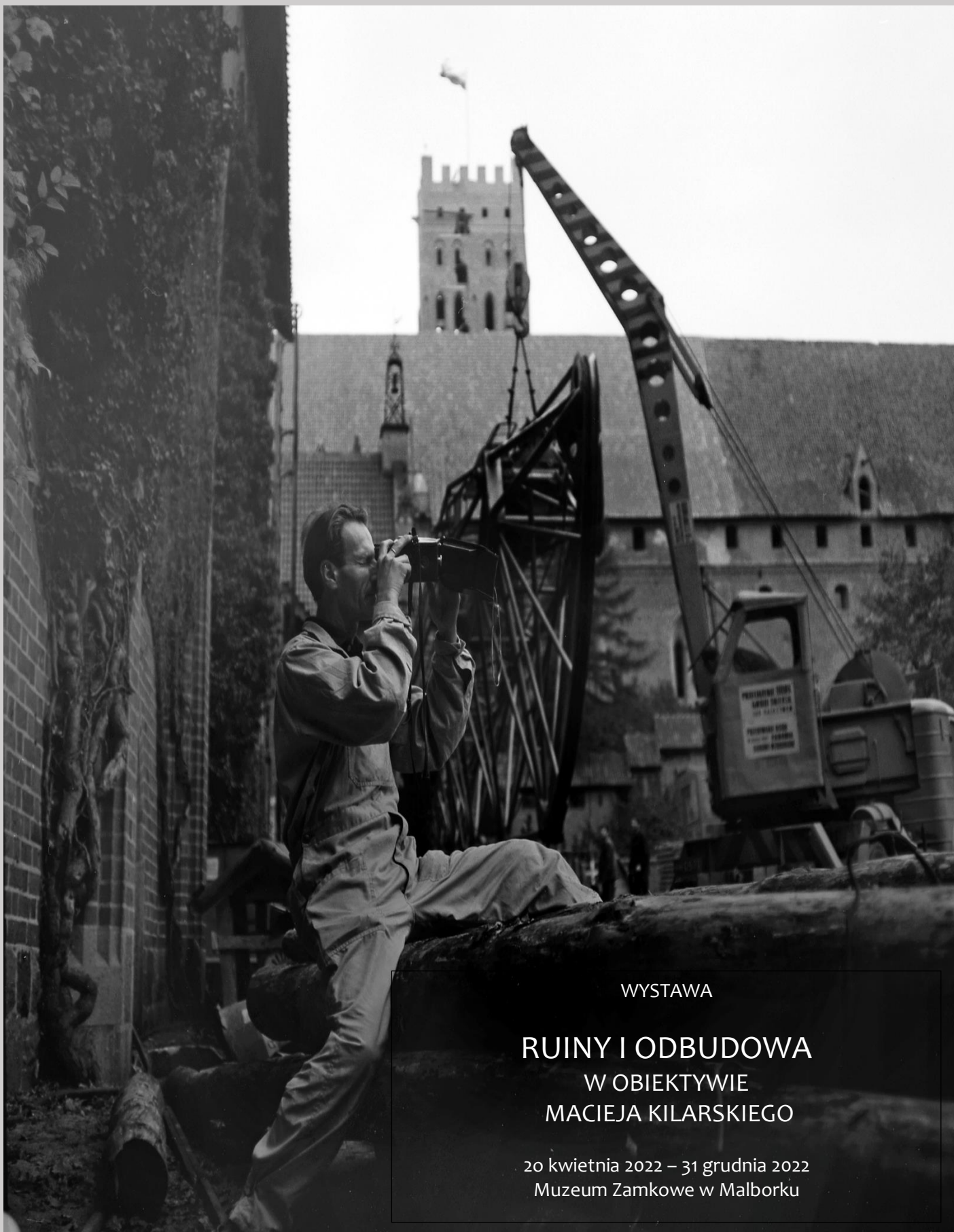
MUZEUM ZAMKOWE W MALBORKU

**RUINY I ODBUDOWA
W OBIEKTYWIE MACIEJA KILARSKIEGO**

opracowanie BARBARA POSPIESZNA

MALBORK 2022

WYSTAWA

**RUINY I ODBUDOWA
W OBIEKTYWIE
MACIEJA KILARSKIEGO**

20 kwietnia 2022 – 31 grudnia 2022
Muzeum Zamkowe w Malborku

Określenie celu/celów i odbiorcy/odbiorców

Wystawa ta adresowana jest nie tylko do wąskiego grona rodziny, przyjaciół, koleżanek i kolegów z zamku oraz znajomych Macieja Kilarskiego, ale do wszystkich turystów zwiedzających malborskie muzeum, bowiem poprzez ekspresje dramatycznych kadrów zniszczonych miast Gdańska i Elbląga oraz zamku w Malborku w końcówce II wojny światowej i w początkowych latach po wyzwoleniu są te eksponowane fotografie żywym dokumentem tamtego trudnego okresu i stają się przestrogą dla najmłodszego pokolenia w czasie budzących się nowych nacjonalizmów.

Ponadto poprzez ukazanie materiałów i sprzętu fotograficznego zwiedzający, zwłaszcza młodzież, która smatfonem „pstryka” dziennie, nieraz bezmyślnie, po tysiąc i więcej fotografii, zobaczy jak żmudną pracą było to jeszcze 10 lat po zakończeniu wojny i jak trudne jest też dziś profesjonalne zdejmowanie kadrów. Kadrów, które mogłyby, tak jak te Kilarskiego, stać się dokumentem wykorzystywanym np. w pracach konserwatorskich. Kadrach, które zapamiętają dla przyszłych pokoleń stan świata nas otaczającego, jego na co dzień niezauważalne zmiany.

Wystawa ta będzie też przypomnieniem ciągłości tradycji fotografii dokumentalnej w zamku w Malborku. Mało znany jest fakt, iż zamek był jednym z pierwszych zabytków europejskich zdjętych metodą fotografii metrycznej przez inżyniera budownictwa Albrechta Meydenbauera (1834–1921), pioniera tej techniki. A dzięki zachowanym fotograficznym Albumowym Rocznikom z Odbudowy Zamku (Marienburg Baujahr 1882–1919) skrupulatnie i systematycznie tworzonym przez niemieckich fotografów (Ferdinand Schwarz, Carl Kuhnd, Ottomar Anschütz, Albert Carl Gottheil) – za sprawą konserwatora Conrada Steinbrechta – możliwa była powojenna odbudowa, a obecnie poszukiwanie utraconych w wojennej zawierusze zabytków ruchomych i wyposażenia zamku w Projekcie „Straty”.

<http://straty.zamek.malbork.pl/o-projekcie/> (11.03.2021)

GABLOTA I

W ścianie po lewej stronie od wejścia

APARATY

FOTOGRAFICZNE

MACIEJA

KILARSKIEGO

Aparat fotograficzny „Avus” Voigtländera z obiektywem Anastigmat Skopar (1:4,5) na szklane płyty 9x12 i metalowe kasety firm Voigtländer, Agfa, Leningrad.

Peter Wilhelm Friedrich Voigtländer (1812-1878) wiedeński optyk. Założyciel najstarszej wytwórni fotograficznej (1849 r.) w Brunshwiku (Niemcy)

Lustrzanka dwuobiektywowa „Flexaret Automat” (Czechosłowacja, firma Meopta w Přerov).

Małoobrazkowa lustrzanka jednoobiektywowa „Praktica IV” (NRD, firma Carl Zeiss w Jenie) z obiektywem Tessar 1:2,8/50 mm

PLANSZA I

Z lewej strony za aparatami fotograficznymi

Maciej Kilarski – badacz z pasją

Celem każdego fotografowania jest otrzymanie jakiegoś wizerunku, czyli podobizny świata otaczającego, który to wizerunek nazywamy obrazem. Określenie „obraz” może być rozumiane w sensie ogólnym, użytkowym i praktycznym, albo też w węższym, ściśle artystycznym. Od pierwszego wymagamy, by był wierny, to jest zgodny z rzeczywistością i dający o niej należyte pojęcie, od drugiego – by był piękny, czyli posiadający stężoną wyrazistość i wywołujący w widzu pewne stany uczuciowe.

Jan Bułhak, Wilno 1937
„Nowości fotograficzne”, nr 1 (1937), s. 10

Maciej Kilarski (24 II 1922 Poznań – 28 IX 2003 Gdańsk)

Architekt, historyk architektury, konserwator zabytków, muzealnik, rysownik i fotograf. Pionier powojennych badań nad architekturą zamku w Malborku, związany z tym zabytkiem przez większą część swojej zawodowej aktywności, jako asystent, adiunkt, kustosz, a następnie kurator ds. architektury i konserwacji zamku w Muzeum Zamkowym w Malborku w latach 1961–1991.

Jego młodość i okres nauki, jak w przypadku większości osób z pokolenia urodzonego krótko po odrodzeniu Polski, przypada na trudny i okrutny czas okupacji, którą znosi najpierw we Lwowie, a następnie w Krakowie. Tam kształtuje się jako architekt, rysownik i grafik. Po zakończeniu wojny za sprawą zawodowych obowiązków ojca Jana Kilarskiego trafia do zrujnowanego Gdańska, gdzie kończy studia architektoniczne na Politechnice Gdańskiej w 1952 roku. W latach 50. XX wieku na zlecenie Jana Borowskiego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku bierze udział w inwentaryzowaniu zrujnowanych kamieniczek gdańskich i pełni nadzór nad odgruzowywaniem kościoła zamkowego i kaplicy św. Anny w Malborku.

M. Kilarski inwentaryzuje ruiny gdańskiej kamieniczki przy ul. Mariackiej 36

Maciej Kilarski, choć koncentrował się na zagadnieniach architektonicznych, co zaowocowało organizacją lapidarium detalu architektonicznego, segregacją i inwentaryzacją elementów służących przyszłej odbudowie zamku, to przy okazji tych działań nie poniechał objęcia troską i inwentaryzatorskim zapisem, także fotograficznym zabytków, które udało się wydobyć spod zgliszczy kościoła i kaplicy funeralnej wielkich mistrzów w Malborku.

Precyzyjne pomiary detalu w lapidarium zamkowym,
fot. E. Meksiak, 1972

Uczeń fotografii dokumentalnej Kazimierza Lelewicza (1896–1986) na Politechnice Gdańskiej.
Fot. rodzinna

Utalentowany rysownik M. Kilarski szkicuje kwiaty ostu
Fot. rodzinna

M. Kilarski na wystawie autorskiej prac plastycznych. Malbork 1972 r.
Fot. E. Meksiak

Baner na wprost wejścia

Tuż przy schodach stoi kubik a na nim w pomniejszeniu wydruk 3D aparatu fotograficznego Flexaret. Do dotykania dla osób niedowidzących i niewidomych.

GDAŃSK – RUINY

Motto

Przede wszystkim przeprowadzić trzeba ścisłą rejestrację szkód, a następnie zinwentaryzować szczątki zabytków. Prace te Zarząd [Miejski Gdańska] zamierza wykonać przy pomocy grupy studentów Wydziału Architektury, Historii Sztuki oraz adeptów szkół budowlanych. Fragmenty architektoniczne, które uda się wydostać z gruzów, zostaną złożone w specjalnym lapidarium.

Ze sprawozdania Zarządu Miejskiego Gdańska za: *Wspomnienia z odbudowy Głównego Miasta*, t. 2, s. 14–15.

Gdańsk. Ruiny kamieniczek. Fot. 1952 r.

Gdańsk. Widok od ul. Św. Ducha na ruiny kamieniczek i Kościoła Mariackiego. Fot. 1953 r.

GDAŃSK – RUINY

Motto

Ruiny zabezpieczyć trzeba przed dalszym zniszczeniem i stopniowo odbudowywać, nadając staremu Gdańskowi nowe funkcje.

Ze sprawozdania Zarządu Miejskiego Gdańska za: *Wspomnienia z odbudowy Głównego Miasta*, t. 2, s. 15.

Gdańsk. Segregacja materiałów budowlanych odzyskanych w trakcie odgruzowywania kamienic. W tle widok od południa na odbudowę kościoła Mariackiego i ratusza Głównego Miasta. Na pierwszym planie ruina kościoła św. Piotra i Pawła. Fot. 1953 r.

Gdańsk. Widok z ruiny kamieniczki przy ul. Chlebnickiej na odbudowywany Kościół Mariacki. Fot. 1953 r.

GDAŃSK – RUINY

Gdańsk. Widok z ruin na odbudowę wieży kościoła NMP i ratusza Głównego Miasta. Fot. 1953 r.

Gdańsk. Odgruzowywanie kamieniczek. Fot. 1952 r.

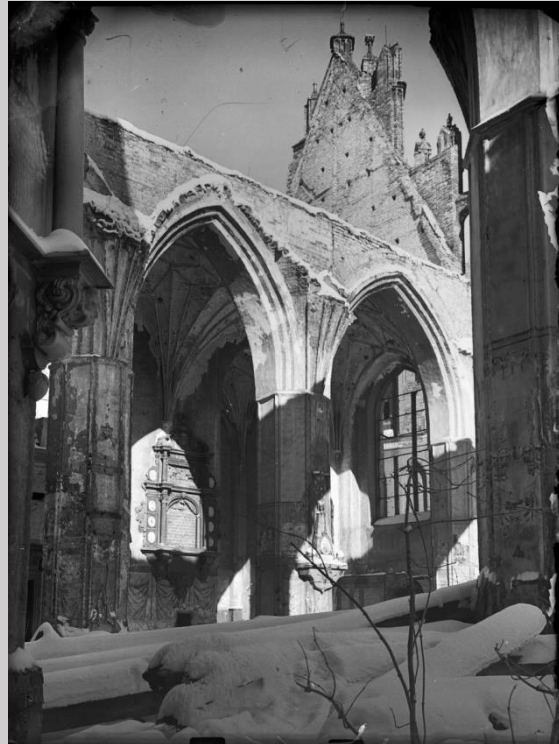
GDAŃSK – RUINY

Gdańsk. Widok na ruinę kościoła św. Katarzyny, plebanii i Wielkiego Młyna. Fot. luty 1953 r.

Gdańsk. Zrujnowane sklepienie kościoła św. Katarzyny. Fot. zimą 1953 r.

Gdańsk. Zniszczone wnętrze kościoła św. Katarzyny z zachowanymi epitafiami Henningów i Heweliusza. Fot. zimą 1953 r.

GDAŃSK – RUINY

Gdańsk. Stare Przedmieście. Ruiny bramy cmentarnej z portalem przy kościele św. Piotra i Pawła. Fot. lipiec 1953 r.

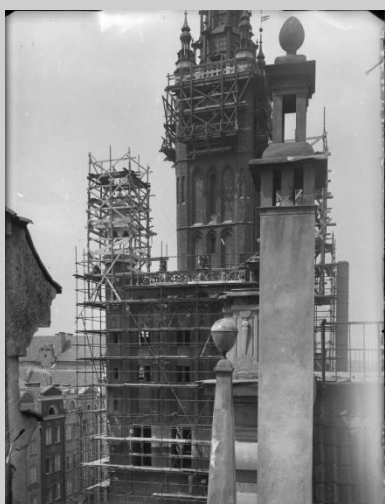
GDAŃSK – ODBUDOWA

Gdańsk. Odbudowa Ratusza Głównego Miasta.
Montaż posągu Neptuna w fontannie. Fot. lipiec
1954 r.

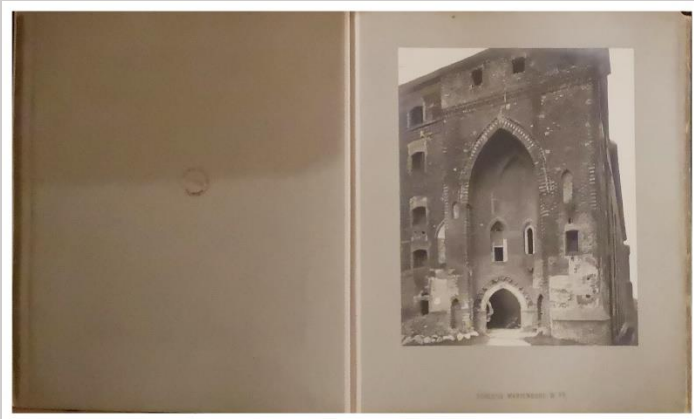
Zabezpieczenie sklepienia w Dworze Artusa

GABLOTA II

w niej otwarty album fotografii A. Meydenbauera

ALBUM ALBRECHTA MEYDENBAUERA

Album zdjęć fotogrametrycznych zamku malborskiego autorstwa Albrechta Meydenbauera. Fot. 1885

Albrecht Meydenbauer
(1834-1921)

Inżynier budownictwa, twórca fotogrametrii architektonicznej

FOTOGRAMY – na konstrukcji przy ścianie zachodniej, z lewej strony II gabloty z albumem A. Meydenbauera

GDAŃSK – ODBUDOWA

Motto:

...dla tych wszystkich, którzy nie znają dobrze obrazu tego miasta z tego czasu, powinno się go [...] możliwie sugestywnie przywołać, a to szczególnie w tym celu, by każdy, niezależnie od tego, czy przez minione lata związany był pracą z odbudową Gdańska, czy też niedawno do niego przybył, mógł sam ocenić, ile trzeba było wiedzy i trudu architektów, pracowników budowlanych i konserwatorów, by to, co jeszcze z zabytkowej zabudowy ocalało, uratować i wygląd miasta do niemal pierwotnego stanu przywrócić.

Elżbieta i Maciej Kilarscy, *Czego już nie ma we wnętrzach zabytkowych budowli Gdańska?*, [w:] *Gdańsk 1945, Gdańsk 1996*, s. 27

Gdańsk. Dwór Artusa i kamieniczki przy ul. Długi Targ 43-41 (Nowy Dom Ławy albo Sień Gdańska, Żłota Kamienica). Fot. 1952 r.

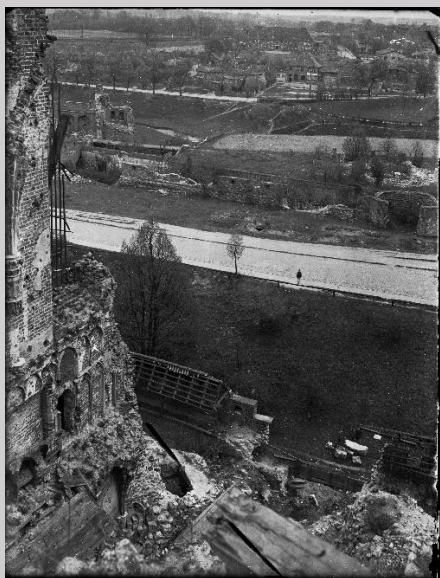
Gdańsk. Odnalezienie fragmentu przedproża z kamienicy przy ul. Chlebnickiej. Fot. 1952 r.

Gdańsk. Zabezpieczenie spękanych filarów w prezbiterium w Kościele Mariackim. Fot. 1952 r.

MALBORK ZAMEK RUINY I ODBUDOWA

Malbork. Widok z ruiny kościoła zamkowego na wschodnie przedzamcze. Fot. 1957 r.

Malbork. Odbudowa wschodniej części kościoła zamkowego. Fot. 1966 r.

MALBORK ZAMEK RUINY I ODBUDOWA

Malbork. Widok od wschodu na ruinę kościoła zamkowego. Fot. 1957 r.

Malbork. Widok od wschodu na ruinę kościoła zamkowego. Fot. 1956 r.

Malbork. Widok od wschodu na odbudowę prezbiterium kościoła zamkowego. Fot. zima 1959 r.

Malbork. Widok od wschodu na odbudowywany zamek. Fot. 1967 r.

MALBORK ZAMEK RUINY I ODBUDOWA

Fot. 01. Malbork. Widok od wschodu na ruinę kościoła zamkowego. Fot. 1957 r.

Fot. 02. Malbork. Widok od wschodu na ruinę kościoła zamkowego. Fot. 1956 r.

Fot. 3a. Malbork. Widok z ruiny kościoła zamkowego na wschodnie przedzamcze. Fot. 1957 r.

Fot. 03. Malbork. Widok od wschodu na odbudowę prezbiterium kościoła zamkowego. Fot. 1959 r.

Fot. 04. Widok na ruinę południowej ściany kościoła zamkowego. Fot. 1957 r.

Fot.05. Widok na ruinę północnej ściany kościoła zamkowego. Fot. 1957 r.

Fot. 06. Malbork. Widok na ruinę wnętrza kościoła zamkowego. Fot. 1958 r.

Fot. 07. Odgruzowanie i segregacja cegieł w prezbiterium kościoła zamkowego. Fot. 1966 r.

Fot. 08. Zabezpieczanie ruiny kościoła zamkowego. Fot. 1962 r.

Fot. 09. Odbudowa części prezbiterialnej kościoła zamkowego. Widok od wnętrza. Fot. 1966 r.

Fot. 10. Malbork. Odbudowa wschodniej części kościoła zamkowego. Fot. 1966 r.

Fot. 11. Malbork. Widok od południowego wschodu na odbudowywany zamek. Fot. 1967 r.

CZINY SPOŁECZNE PRZY ODGRUZOWYWANIU ZAMKU W MALBORKU

Fot. 12. Malbork. Odgruzowywanie zamku. Poszukiwanie segmentów i szklanych tesser zniszczonej mozaikowej figury Madonny z Dzieciątkiem. Fot. 1957 r.

Fot. 13. Malbork. Odgruzowywanie zamku. Poszukiwanie segmentów i szklanych tesser zniszczonej mozaikowej figury Madonny z Dzieciątkiem. Fot. 1957 r.

Fot. 14. Malbork. Ruina kościoła zamkowego. Oczyszczanie odnalezionego policzka tronu. Fot. 1958 r.

Fot. 15. Malbork. Ruina kościoła. Odnalezienie drugiego policzka tronu. Fot. 1958 r.

Fot. 16. Malbork. Odnalezienie i inwentaryzacja zwornika z kaplicy św. Anny. Fot. 1958 r.

Fot. 17. Malbork. Ruina kościoła. Odnalezienie głowy figury św. Jakuba Starszego z wystroju kościoła zamkowego. Fot. 1958 r.

Fot. 18. Malbork. Odnalezienie korpusu zabytkowej rzeźby Chrystusa w Ogrójcu. Fot. 1958 r.

CZYNY SPOŁECZNE PRZY ODGRUZOWYWANIU ZAMKU W MALBORKU

Malbork. Odgruzowywanie zamku.
Poszukiwanie elementów zniszczonej
mozaikowej figury Madonny z dzieciątkiem.
Fot. 1957 r.

Malbork. Ruina kościoła zamkowego.
Oczyszczanie odnalezionego policzka tronu.
Fot. 1958 r.

Malbork. Odgruzowywanie i poszukiwania
detali i rzeźb z kościoła zamkowego. Fot. 1958 r.

Malbork. Widok na ruinę wnętrza kościoła
zamkowego. Fot. 1958 r.

ZAMEK PO POŻARZE DACHÓW

Malbork. Widok na północne skrzydło Zamku Średniego po pożarze dachów 7/8 września w 1959 r.

Malbork. Widok na zachodnie skrzydło Zamku Średniego po pożarze dachów 7/8 września w 1959 r.

Malbork. Zamek. Odbudowa dachów nad Wielkim Refektarzem. Fot. 1963 r.

Malbork. Zamek. Odbudowa dachów nad i północnym skrzydłem Zamku Średniego. Fot. 1963 r.

EMPORA ZACHODNIA STAN I ZABEZPIECZENIE

Malbork. Widok w kierunku zachodnim na ruinę wnętrza kościoła zamkowego z emporą. Fot. 1956 r.

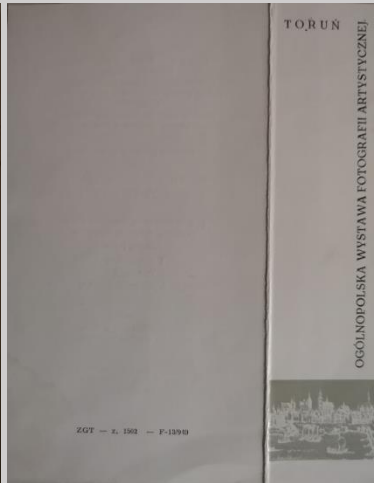
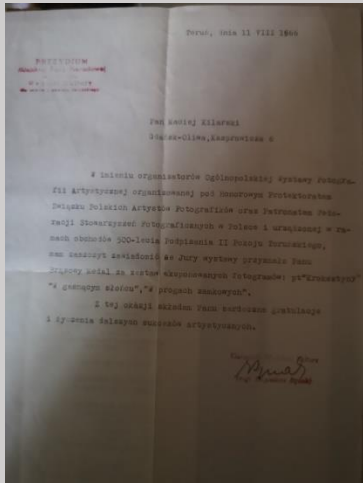
KONKURS FOTOGRAFICZNY 1966 R.

Malbork. Widok na Pałac Wielkiego Mistrza od południowego zachodu. Fotografia z cyklu „Kroksztyny” Fot. 1965 r.

KONKURS FOTOGRAFICZNY 1966 R.

W tym konkursie obok wybitnych prac fotograficznych Janiny Gardzielewskiej (Grand Prix) i Jerzego Wardaka (srebrny medal) doceniono brązowym medalem trzy cykle fotografii Macieja Kilarskiego pt. „Kroksztyny”, „W gasnącym słońcu” i „W progach zamkowych”.

Pismo informujące o przyznaniu M. Kilarskiemu brązowego medalu Ogólnopolskiej Wystawy Fotografii Artystycznej w ramach obchodów 500-lecia podpisania II Pokoju Toruńskiego, 11.08.1966 r.

Zaproszenie na wernisaż Ogólnopolskiej Wystawy Fotografii Artystycznej w Toruniu, 04 IX 1966 r.

Brązowy medal w etui z Ogólnopolskiej Wystawy Fotograficznej Toruń 19 X 1966 r.

GABLOTA IV

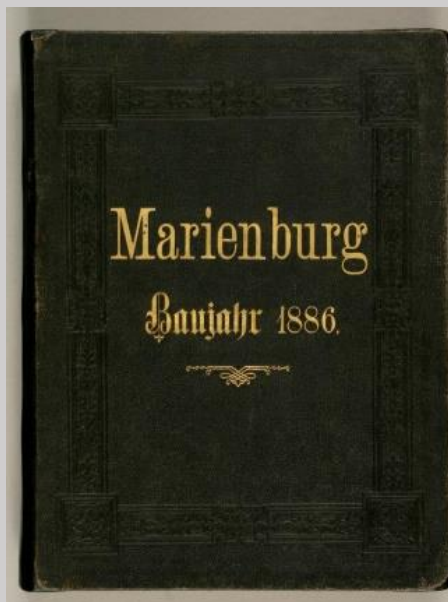
Przy ścianie zachodniej

ALBUM ALBRECHTA MEYDENBAUERA

Zdjęcia te umożliwiają nam w dużej mierze i obecnie kontrolę rekonstrukcyjnych prac Steinbrechta, a dodatkowe wzmianki w sprawozdaniach z przebiegu prac budowlanych umacniają w przekonaniu, że zasadniczo wszędzie formy budowlanej rekonstrukcji były dyktowane przez pozostałości w murach, a tam, gdzie już one nie mogły istnieć, np. szczyty pd.-zach. i pd.-wsch. oraz detale architektoniczne wewnątrz, tam skorygowano materiał luźnych znalezisk elementów wydobywanych przy odgruzowywaniu terenów wokół zamku –parchamu lub wewnątrz zamku zgromadzonych warstw ziemi i gruzu posklepiennego. M. Kilarski, Archeologiczne podstawy rekonstrukcji Zamku Wysokiego a dane w murach b. w znaleziskach (...), 1959 r.

Fotografie w albumach sprawozdawczych miały, jak można sądzić, nie tylko pokazywać sam przebieg, postęp prac aż do ukończenia, kolejne nawarstwienie „nowego”, lecz również zanotować, że to „nowe” powstało w ścisłym nawiązaniu z oprawą przez wystarczająco kiedyś dla rekonstruktora czytelne ślady w murach utrwalone na zdjęciach fotograficznych

M. Kilarski

RUINY ELBLĄGA

Motto

Resztki ślicznej kiedyś zabudowy ulic dawnego Elbląga kruszeją z dnia na dzień. Piękne renesansowe i barokowe fasady kamieniczek z rzeźbami w kamieniu w obramowaniach okien i w portalach czernią się tragicznie postrzępioną sylwetką na tle nieba. Mury rysują się i rozsypują.

M. Kilarski, *Sprawa elbląskich zabytków*, Rejsy, r. 10 (1954), nr 31

Elbląg. Ruiny kamieniczek.
Fot. lipiec 1954 r.

Elbląg. Ruiny kamienicy przy ul. Wigilijnej 18 z portalem z 1598 r. Fot. lipiec 1954 r.

Elbląg Ruiny kamienicy przy ul. Rzeźnickiej 9 z portalem z ok. 1650 r. Fot. lipiec 1954 r.

Elbląg. Ruina kamienicy „Pod wielbłądem” przy ul. Bednarskiej 30 z portalem z 1651 r. Fot. lipiec 1954 r.

Wspaniała elewacja kamienicy „Pod wielbłądem” runęła przy odgruzowywaniu w ub. Roku (Dz. Bałt. Zamieścił o tym notatkę w „Naszym komentarzu” w Nr 100 z dn. 28.4.1953 r.) zachowany do niedawna portal z datą MDC–1651 został 23 lipca zniszczony przez nieznanego wandalę.

Czy piękno rzeźbionych w kamieniu form niezdolne jest przemówić do tych, którzy rzucając cegłą kaleczą i burzą zwornik i nadproże portalu kamienicy „Pod wielbłądem”, którzy kaleczą uderzeniami łomu kamienne sploty obramowań portalu Domu Cechu Browarników przy ul. Wigilijnej nr 3.

M. Kilarski (Rejsy 1954)

GABLOTA V

Na tle kominka. Przy wyjściu z ekspozycji

MATERIAŁY FOTOGRAFICZNE MACIEJA KILARSKIEGO

Malbork, Lapidarium zachodnie. Płyta szklana negatywowa z bibułą, na której są adnotacje M. Kilarского dotyczące wywołania odbitki oraz odbitka. 1958 r. format 9x12 cm

Chrystus w Ogrójcu. Płyta szklana negatywowa z kartką, na której są adnotacje M. Kilarского na temat mankamentów widocznych na obrazie i odbitka pozytywowa. 1958 r. format 9x12 cm

Oliwa, widok na katedrę. Płyta szklana negatywowa i odbitka, stykowa pozytywowa. 1952 r. format 13x18 cm

2. Taka sama wielkością płyta negatywowa. Widok na katedrę w Oliwie oraz wydruk

W gablocie z prawej strony prezentacja opakowań firmowych na szklane płyty negatywowe (9x12 i 13x18) Macieja Kilarского.

W historii fotografii emulsje ortochromatyczne wprowadzono na rynek w 1884 r.

Światłoczuła emulsja ortochromatyczna obok barwy niebieskiej i fioletowej uczulona dodatkowo na barwę żółtą i zieloną przy słabej czerwieni.

Pudełko ze szklanymi płytami
negatywowymi Bydgoskich
Zakładów Fotochemicznych.
1953 r.

Pudełko ze szklanymi płytami
negatywowymi OMEGA firmy Film
Polski, Bydgoszcz. 1956 r.

Pudełko ze szklanymi płytami
negatywowymi ULTRAPAN firmy
Film Polski, Bydgoszcz. 1962 r.

Pudełko ze szklanymi płytami
negatywowymi niemieckiej firmy Beb.
Filmfabrik Agfa, Wolfen. 1965 r.

Pudełko ze szklanymi płytami
negatywowymi OMEGA firmy FOTON,
Bydgoszcz. 1960 r.

FOTON Bydgoskie Zakłady Fotochemiczne
– były spadkobiercą przedwojennej firmy
ALFA i produkowały materiały foto-czułe

Materiał panchromatyczny wprowadzony został
przez Adolpha Miethego w 1902 r.

RUINY ELBLĄGA

Motto:

Ale Elbląg – to jednocześnie miasto przygnębiające widokiem zniszczeń wojennych straszące szkieletami wypalonych domów, miasto zawalone stertami gruzów. (...). Na skutek tego miasto robi wrażenie wielkiego kretowiska.

Dziennik Bałtycki z dn. 28 IV 1953 r.

Elbląg. Ruiny kamienicy przy Starym Rynku 14 (Dom Królów). Fot. lipiec 1954 r.

Elbląg. Ruina kamienicy przy Wigilijnej 40. Fot. lipiec 1954 r.

Jaką miał satysfakcję ten, kto odbił ornament słupka przedprożnego z r. 1641 przy ul Mostowej 23. Na co mu był potrzebny drugi słupek tego przedproża – na osełki, nagrobek, czy ozdobę do ogródka?

M. Kilarski, 1954 r.

Elbląg. Ruina kamienicy przy Św. Ducha 3 z portalem z 1647 r. Fot. lipiec 1954 r.

Elbląg. Inwentaryzacja ruiny kamieniczki przy Mostowej 23. Fot. lipiec 1954 r.

wybrane sekwencje filmowe w zapętleniu

1. Film dokumentalny Macieja Kilarskiego

sygn. MZM/DGI/W/VII/1526 (2 DVD)

I. Wnętrze kościoła zamkowego

empora zachodnia, ściany północna i południowa, fragmenty sceny Ukrzyżowania, figury apostołów, arkadki, detale architektoniczne

Film nie ma podkładu dźwiękowego. Są na nim umieszczone fragmenty z notatki służbowej nr 2 z dn. 9 stycznia 1967 r. autorstwa Macieja Kilarskiego dotyczącej jego dokumentacji fotograficznej i filmowej z przebiegu prac przy odbudowie zamku w 1966 r.

Wybrane fragmenty:

1. Szereg ujęć poświęconych zostało samemu wnętrzu dawnej kaplicy zamkowej, dalszymi objęte zostały fragmenty z odbudowy. Relacja filmowa pomyślana była jako „kalejdoskopowa” sekwencja odpowiednio wybranych momentów akcji „fotograficznych”, lecz zarazem najbardziej ilustratywnych dla charakteru prac na poszczególnych odcinkach odbudowy murowanej bryły i dachu o konstrukcji stalowej.

Maciej Kilarski

2. Utrwalony na taśmie filmowej obraz stanu przed odbudową wnętrza ruiny kościoła, widoków jego ścian bocznych z rysującymi się na nich śladami nawarstwień budowlanych miał stanowić ilustrację do własnego pomysłu wykładu z historii budowy kościoła, a zarazem miał dać początek filmowej rejestracji odbudowy tej części zamku.

Maciej Kilarski